

slutio i shvatio sutton individue. Jednom je u svom dnevniku zabeležio: »Ovo moje neprekidno odsustvo je moja sudbina.«

Zvevo je ostavljao odgovore sluteći one koji će jednom pretraživati plodove njegovih »restlova slobodnog vremena«. Bio je opsednut starošću, a kao lik do nje je stigao započevši roman *Starac* koji je okončao liniju njegovih glavnih junaka što su godinama pratili starenje svoga tvorca. Na jednom mestu u svom dnevniku Zvevo je zapisao: »Ne pišem o starosti zbog straha od smrti. Mislim da je moj život bio isuviše ograničen. Bio je bogat snovima koje nisam ni zapisao, ni zapamtio. Nije mi žao što nisam uživao, već što nisam zapamto.«

Roman je autobiografija mogućeg života, dakle, ta »autobiografija« nije obična kopija, već samo opis onog neos-

tvarenog, po Zvevu »neupamćenog« života koji je stalno prisutan u duši pisca, i kao tanka podnevna senka, veoma sličan obrisu ostvarenog života. I zato je taj »fantomska« piščev identitet stvarniji od onog kojeg zvanično ima.

Ako se jednom pojavi Nabokov habsburškog duha koga priziva Montale, i poduhvat se pisanja romana o porodici Šmid-Venecijani, neće morati da izmislija početak svoje prijestoljstva. Junak tog romana, pisac Italio Zvevo, već je započeo taj »fantomska« roman napisavši prvu glavu nezavršene knjige *Starac*. Na jednom mestu Zvevo kaže: »Nastavljam da živim u jednom vremenu komešanja, kao što je i ljudska sudska sudbina, čija gramatika ima čista vremena stvorena za životinje, a one, kad nisu uplašene, žive zadovoljno u kristalu prezenta.«

Malo Italijan, a mnogo Šraba

Saggi e pagine sparse, Mondadori, Milano, 1954. [preveo: Aleksandar Dukic]

Doći će vreme

dobro vino italo zvevo

Udavala se nečaka moje žene, u onim godinama kada devojke prestaju to da budu i pretvaraju se u usedelice. Ona se, jadnica, donedavno odricala života, ali su je pritisci cele porodice naveli da mu se vrati i da, uz odricanje od svoje težnje ka čistoti i veri, pristane da razgovara sa jednim mladićem koga je porodica odabrala kao dobru priliku. I ubrzo nakon toga: zbogom vero, zbogom snovi o veloj usamljenosti, a utvrđeni dan venačnja bio je čak bliži nego što je dvoje mlađih to želeo. Sada su, eto, bili na večeri uoči sutrašnjeg venčanja.

Ja sam se, kao stari rapsusnik, smejao. Šta li učinio taj mladić da je navede na tako brz preobražaj? Verovatno ju je uzeo u naručje i omogućio joj da oseti radost življenja, i pre ju je zaveo nego što ju je ubedio. Zato je bilo neophodno da im se poželi mnogo sreće. Svima koji se venčavaju, treba poželeti sreću, a ovaj devojci više nego ikome. Kakvih bi to nesreća bila kada bi jednog dana nekim slučajem zažalila što je dozvolila da je postave na onaj put od koga je nagonski zazirala. I sam sam nekoliko svojih časa proprio najboljim željama koje sam čak umeo da oblikujem za tu posebnu priliku: — Budite srećni godinu ili dve, a sledećih dugih godina čete se lakše trpeti iz zahvalnosti što ste imali leplih trenutaka. Za srećom ostaje željenje koje izaziva bol, ali taj bol umanjuje onaj osnovni, pravi životni bol.

Izgledalo je kao da mlađa ne traži da joj se čestita. Čak mi se činilo da joj se na licu iskrstilazovalo izraz predanosti punе poverenja. Bio je to, međutim, isti onaj izraz koji je imala kada je svečano izjavljivala kako želi da se povuče u manastir. I ovoga se puta ona zavetovala, i to da bude srećna celog života. Neki se ljudi stalno zavetuju. Da li će ovom zavetu biti vernija nego prethodnom?

Svi su ostali gosti bili sasvim spontano veseli, kao što su to svi posmatrači. Ja, međutim, nisam mogao da budem spontan. Bilo je to i za mene nezaboravno veče. Moja je žena dobila pristanak od doktora Paolića da te večeri mogu jesti i piti kao i svi ostali. Ova mi je sloboda bila utoliko dragocenija zbog opomene da će mi uskoro biti oduzeta. I ponašao sam se baš kao oni dečaci kojima se po prvi put poveravaju klučevi od kuće. Jeo sam i pio, ne zato što sam bio gledan ili žedan, već iz pohlepe za slobodom. Svaki zalogaj, svaki gutnjaj morao je biti potvrda moje nezavisnosti. Da bih uneo svaki pojedinačni zalogaj, otvarao sam usta više nego što je bilo potrebno, a vino se pretakalo iz flaše u čašu sve dok je ne bi prelio, i skoro se nijednog trenutka nisam od njega odvajao. Pohlepnio sam želio da se krećem, i tamo, prikovan za onu stolicu, dobio sam osećaj da trčim i da skačem kao pas pušten s lanca.

Zena mi je pogoršala stanje ispričavši jedno susretki kakvom sam režimu obično povrgnut, dok je moja kćer Ema, petnaestogodišnjakinja, slušala i pravila se važna upotpunjua-

jući mamine podatke. Da li su time želele da me podsete na lanac i u onim trenucima kada ga nisam imao? Opisale su celo moje mučenje: kako su merile ono malo mesa koje sam smeđa jedem u podne, i lišavale ga svakog ukusa, i kako se uveće ništa nije merilo, jer se večera sastojala od zemička sa malo šunki i jedne čaši toplog mleka bez šećera od koga sam osećao mučninu. A ja sam, dok su one govorile, kritikovala doktorovu nauku i njihovu ljubav. Zaista, da je moj organizam bio toliko istrošen, kako se onda te večeri moglo dozvoliti da iznenade podnese toliko ne nesvarljive i štetne hrane, samo zato što smo ostvarili pun pogodak udavajući onu koja po svom izboru to ne bi uradila. Pio sam i pripremao se za predstojeću pobunu.

Mogli su doživeti svašta.

Ostali gosti su se posvetili šampanjcu a ja sam se, pošto sam popio nekoliko čaša da bih odgovorio na zdravice, vratio na obično istarsko vino, suvo i jednostavno, koje je jedan kućni prijatelj poslao za tu priliku. Voleo sam to vino, onako kao što se vole uspomene i nisam bio nepoverljiv prema njemu, niti sam se čudio što je u meni umesto radosti i opuštenosti podsticao razdražljivost.

Kako sam mogao da se ne ljutim? Naterali su me da jedan deo života provedem kao veliki nesrecenik. Preplašen i bedan, dozvolio sam da u meni umre jedan plemeniti nagon, i okrenuo se tabletama, kapljicama i praškovima. Dosta je bilo socijalizma. Šta se mene ticalo što je zemlja, nasuprot svakom najprosvetljenijem naučnom zaključku, i dalje predmet privatnog vlasništva, što stoga mnogima nedostaje nasušni hleb i onaj delić slobod-

tvarenog, po Zvevu »neupamćenog« života koji je stalno prisutan u duši pisca, i kao tanka podnevna senka, veoma sličan obrisu ostvarenog života. I zato je taj »fantomska« piščev identitet stvarniji od onog kojeg zvanično ima.

Ako se jednom pojavi Nabokov habsburškog duha koga priziva Montale, i poduhvat se pisanja romana o porodici Šmid-Venecijani, neće morati da izmislija početak svoje prijestoljstva. Junak tog romana, pisac Italio Zvevo, već je započeo taj »fantomska« roman napisavši prvu glavu nezavršene knjige *Starac*. Na jednom mestu Zvevo kaže: »Nastavljam da živim u jednom vremenu komešanja, kao što je i ljudska sudska sudbina, čija gramatika ima čista vremena stvorena za životinje, a one, kad nisu uplašene, žive zadovoljno u kristalu prezenta.«

Malo Italijan, a mnogo Šraba

Saggi e pagine sparse, Mondadori, Milano, 1954. [preveo: Aleksandar Dukic]

Doći će vreme

do kojih bi trebalo da ukrašava svakodnevnicu svakog čoveka? Jesam li ja možda imao jedno ili drugo?

Te sam blažene večeri odlučio da se potpuno zaboravim. Kada je moj nećak Giovanni, ogromna ljudima od preko stotinu kilograma, počeo svojim napetim glasom da niže pričice o sopstvenoj promučurnosti i tidoj naivnosti u poslovima, u mom je srcu progovorilo staro čovekoljublje. — Šta ćeš da radiš — uzviknuo sam — kada borba medu ljudima ne bude više borba za novac?

Giovanni je bio zabeležnut mojoj jezgrovitom primedbom, koja se iznenada pojavila da poremeti njegov svet. Pažljivo me je pogledao preko svojih naočara. Tražio je na mome licu objašnjenje koje bi mu pomoglo da se snade. Zatim, dok su ga svi gledali u nadi da će ih zasmejati nekim od onih odgovora koje je davao kao neuki ali inteligentni materijalisti, naivnog ali maliciozogn duha, i koji uvek iznenađuju, uprkos tome što ih je bilo i pre pojave Sancha Panze, dobio je na vremenu rekavši da meni vino remeti pogled u budućnost za razliku od dejstva na druge ljude kod kojih menja videnje sadašnjosti. To je bilo već nešto, ali mu je zatim pala na um bolja misao, pa je uzviknuo: — Kada se nikо više ne bude borio za novac, sav će on, baš sav, biti moj i bez te borbe. — Začuo se smeh, naročito zbog pokrenjita njegovih ručerđa, koje je prvo raširio istežući dlane, a zatim ih skupio stegnuvši pesnice da je uhvatio novac koji mu je bez sumnje priticao sa svih strana.

Razgovor se nastavio i niko nije primećivao da sam pio dok nisam govorio. A pio sam mnogo i govorio malo, pažljivo ispitujući sebe kako bih otkrio hoću li se najzad ispuniti dobroćudnošću i čovekoljubljem. Duša me je blago pekla. Bilo je to, međutim osećanje koje je kasnije trebalo da se pretvorí u prijatelinu toplinu, u osećanje mladosti koje vino donosi, ali samo za kratko vreme, na žalost. I očekujući da do toga dode, uzviknuo sam Giovanni-ju: — Ako budeš sakupljač novaca koji drugi budu odbacivali, bacite te iza rešetaka. Giovanni je spremno odgovorio: — A ja ću podmititi tamničare i daću da se zatvore oni koji neće imati novac za podmicanje.

— Ali novcem se više niko neće dati podmititi. — Zašto ga onda ne prepustiti mene?

Naljutio sam se preko mere: — Obesićemo te. — Uzviknuo sam.

Ništa drugo ni ne zasljuješ. Omču oko vrata i negre na nogama.

Zastao sam zapanjeno. Učinilo mi se da nisam baš takav. Ne, naravno da nisam. Zamislio sam se: kako da se vratim svojoj staroj naklonosti prema svim živim bićima, među kojima je ipak morao biti i Giovanni. Odmah sam mu se osmehnuo i veoma se zauzeo da ispravim svoju grešku, izvinio mu se i zavoleo ga. Ali on me je htio spričiti u tome jer nije uopšte obratio pažnju na moj dobroćudni osmeh i kao

DOSIJE: ZVEVO I DŽOJS

da se miri sa mojom čudovišnom tvrdnjom rekao — Zaista, svi socijalisti na kraju u praksi postaju kasapini.

Porazio me je i sad sam prema njemu osećao mržnju. Sve mi je pokvario, pa čak i onaj deo života koji je prethodio intervenciji lekara i za kojim sam žalio kao za nečim svetlim. Porazio me je jer je otkrio istu onu sumnju koju sam i sam, još pre njegovih reči, gajio sa tokom teskobom u duši.

— Kako se samo lepo provodi — rekla je moja sestra, posmatrajući me s prezirem. To su bile nezgodne reči, jer je moja žena, čim ju je čula, u mom izuzetno prijatnom osećanju koje je davalio boju mom licu, odmah videla mogućnost nastanka neke nove bolesti. Uplasila se kada da ju je neko u tom trenutku upozorio na neposrednu opasnost i sa žestinom me napala: — Dosta je bilo, dosta, — uzviknula je — skloni tu čašu. Zatražila je pomoć od mog suseda, izvesnog Alberija, jednog od najvećih dugalja u gradu, koji je bio mršav, svu i zdrav, ali je poput Giovannija nosio naočare. — Budite dobri, istrgnite mu onu čašu iz ruke. I, pošto se Alberi kolebalo, uznemirila se i uzbudila: — Gospodine Alberi, budite tako dobri, uzmite mu onu čašu.

Hteo sam da se, pak, možda samo učinilo da jednom lepo vaspitanom čoveku staje da se nasmeje u takvoj prilici, ali jednostavno nisam mogao. Isplanirao sam da se sledi dan pobunim, i ne bi bio krv da je do toga odmah došlo. Ovo javno prekorevanje bilo je zaista uvredljivo. Alberi koji je mene, moju ženu i sve ostale koji su mu nudili jelo i piće, nije uopšte mario, još je više otežao moj položaj i učinio ga smešnim. Gledao je preko svog naočara pravo u čašu koju sam čvrsto držao, pružao prema njoj ruke kao da se sprema da mi je istrgne, i na kraju ih povukao nadim živahnim pokretom kao da se uplašio mog pogleda. Svi su mi se iza leda smeđali, uključujući i Giovannija sa svojim grohotom koji mu je oduzimaо dah.

Moja je kći Emma pomisnila da majci treba priteći u pomoć. Na način koji mi se učinio preterano poniznim rekla je: — Tatico moj, ne moj više piti. I upravo sam na tu nedužnicu iskalio svoj bes. Upituo sam joj teške i preteće reči izazvane osećajem ljutnje starog čoveka i oca. Oti su joj se odmah napunile suzama a njen je majka prestala o meni da brine kako bi svim svojim raspoloživim snagama utešila čerku.

Moj sin Ottavio, koji je tada imao trinaest godina, baš je u tom trenutku pritrčao majci. Nije obratio pažnju na sestrinu tugu, niti na raspravu koja joj je bila uzrok. Zatražio je dozvolu da slediče večeri ide u bioskop sa nekolincim drugova koji su mu to predložili. Moja ga žena, međutim, nije slušala, potpuno obuzeva obavezom da bude Emina utešiteljica.

Hteo sam sebe da uzdignem i da istupim kao autoritet, pa sam gromoglasno dao svoje dopuštenje: — Da, naravno, ići ćeš u bioskop. Ja te puštam i tačka. — Ne slušajući dalje, Ottavio se vratio svojim drugovima pošto mi je pre toga rekao: — Hvala, tata. — Steta što se žurio. Da je ostao sa nama ohrabrio bi me svojim zadovoljstvom koje je bilo izraz ispoljavaju tog mog autoriteta.

Dobro raspoloženje se za tim stolom na trenutak pokvarilo i meni se učinilo da sam se i mladoj zamerio jer je ono za nju moralo biti čestitka za vedru budućnost. A ipak, ona je bila jedina koja je razumela moj bol, ili sam bar stekao takav utisak. Posmatrala me je gotovo materinski i bila je spremna da mi oprosti i da me pomiluje. Ta je devojka izgledala kao da je uvek sigurna u svoje stavove. Kao kada je nekada sanjala o manastirskom životu, tako se i sada osećala superiornom što ga se odrekla. Bila je iznad mene, moje žene i moje kćeri. Žalila nas je, a vedar pogled njenih lepih sivih očiju počinio je na nama, i tražio grešku, koje, po njenom mišljenju, uvek mora biti tamno gde imala bola.

Ovo je samo pojačalo moj gnev prema ženi, koja nas je ponizila svojim ponašanjem. Bili smo sada na nižoj lestvici i od onih najgorih za tim stolom. Čak su i dečica moje snahe prestatila sa čavrjanjem, i, naginjući glavice, rasprljala o dogadaju. Zgrabilo sam čašu premišljajući se da li da je ispijem ili da udarim njome o

zid, ili možda o staklo koje je pred nama stajalo. Na kraju sam je ispio u jednom dahu. Ovo je bio najenergičniji potez, potvrda moje samostalnosti, i učinilo mi se da sam tada popio najbolje vino. Nastavio sam tako: napunio sam čašu i još malo popio. Od radosti, međutim, nije bilo ni traga, i shvatila sam da samo skriveni gnev uliva životnost mom suviše napetom organizmu.

Pala mi je na um jedna čudna ideja. Da bi se sve razjasnilo nije bilo dovoljna samo moja pobuna. Zar nisam mogao i mladoj predložiti da mi se pridruži? Na sreću, ona se upravo u tom trenutku nežno osmehnula čoveku koji je pun poverenja stajao pored nje. Tad sam pomislio: »Ona još uvek ne zna, a ubedena je da zna.«

Sećam se još da je Giovanni rekao: — Pa pustite ga da pije. Vino je za starce kao mleko. Pogledao sam ga i iskrivio lice kao da se osmehujem, ali nisam umeo da ga volim. Znao sam da ga zanima samo dobro raspolaženje, i da mi udovoljava kao neko ljutito dete koje namerno ometa skup odraslih ljudi.

Idalje sam pomalo pio, i to samo kada su me posmatrali. Nisam više rekao ni reči. Sve je oko mene veselo brujalo i to mi je smetalo. Nisan slušao, ali mi je bilo teško da ne čujem. Došlo je do rasprave između Alberija i Giovannija, i svi su se zabavljali prateći sukob između Alberija i mršavog čoveka. Oko čega je tekla rasprava, na znam, ali su se sa obe strane cule prilično teške reči. Video sam Alberija kako je nagnut prema Giovanniju, stigao do same polovine stola, skoro do samog svog protivnika. Ovaj je drugi, međutim, udobno smestio svojih tri dvadeset kilograma u jednu ležaljku, koju su mu posle večere u šali ponudili, i pažljivo ga posmatrao kao neki dobar mačevalac, zaukljen mislima o tome gde će zadati udarac. Ali i Alberi je takode lepo izgledao, tako suv a ipak zdrav, pokretljiv i vedar.

Sećam se još samo čestitanja i bezbojni pozdrav u trenutku oprštanja. Mlada me je pojavila uz osmeh koji mi se i ovoga puta učinio materinskim. Sav rasejan, pristao sam na njen poljubac. Pitao sam se kada će biti u prilici da joj razjasnim neke pojmove vezane za život.

Tada je neko spomenuo jedno ime. Bilo je to ime jedne moje nekadašnje prijateljice i prijateljice moje žene: Anna. Ne znam ko ga je izgovorio, niti s kojim razlogom, ali sam siguran da je to bilo poslednje ime koje sam čuo pre nego što su me gosti ostavili na miru. Godinama sam je često vidoao u društvu moje žene i pozdravljao sam je prijateljski i ravnodušno kao što to čine oni ljudi koji nemaju razloga da se bune što su rođeni u istom gradu i u istoj epohi. A sada sam se, međutim, setio da je ona pre mnogo godina bila moj jedini ljubavni greh. Udvarao sam joj se skoro do same svoje ženidbe. O ovoj mojoj prevari, međutim, koja je bila tako gruba, a koju nisam ni jednom jedino rečju pokušao da ublažim, niko kasnije nije nikada govorio, jer se i ona uskoro udala i veoma srećno živela. Nije došla na našu večeru zbog gripe koju je primorao da ostane u krevetu. Nije bilo u pitanju ništa ozbiljno. Čudno, međutim, i ozbiljno, bilo je to što sam se sada sećao svog ljubavnog prestupa koji je sve više opterećivao moju već dovoljno uznemirenju saveštve. Baš sam imao utisak da je sada sustizala kazna. Čuo sam svoju žrtvu kako se kao rekonvalescent buni iz kreveta: »Nije pravedno da ti budeš srećan.« Veoma utučen pošao sam u svoju spavajuću sobu. Bio sam pomalo zbumenjer jer mi se ipak učinilo nepravednim što je moja žena, na sebe primila zadatak da osveti onu koju je sama istišnula iz mog života.

Emma je došla da mi poželi laku noć. Bila je vedra, rumena, sveža. Njeni tuga je kratko potrajala i ubrzo ju je zamenilo veselo raspolaženje, kao što to biva kod svih zdravih i mlađih bića. Tada sam već dobro poznavao ljudsku dušu, a ponajviše dušu svoje kćeri. Moj je bes poslužio da potvrđivanje njene važnosti pred ostalima i ona je u tome naivno i potpuno uživala. Poljubio sam je i pomislio kako je za mene prava sreća što je ona tako vesela i zadowoljna. Opomenuti je da se prema meni nije ponela s dužnim poštovanjem, bila je, naravno, moja obaveza, jer ja sam bio njen vaspitač. Nisam, međutim, pronašao pravne reči i stoga sam rešio da čutim. Ona je otišla i sva moja na-

stojanja da pronadem te reči zamenile su brija, zbumjenost i napetost koja me nije popušta. Da bih se umirio pomislio sam: »Sutra ću sa njome razgovarati. Izneću joj svoje razloge.« Ni to mi nije pomoglo. Uvredio sam je, i ona je uvredila mene utoliko više što o tome nije više razmišljala, dok sam ja nastavio da se mučim.

I Ottavio je došao da me pozdravi. Čudan dečak. Pozdravio je mene i svoju majku a da nas skoro uposte nije ni pogledao. Kada ga je sustigao moj uzvik već više nije bio u sobi. — Je li se raduješ što češ ići u bioskop? — Zastao je i s naporom pokušao da se seti o čemu je reč. Pre nego što se ponovo dao u trk, odgovorio je preko volje: — Da — Bio je veoma pošpan.

Zena mi je pružila kutiju sa pilulama. — Jesu li to moje? — upitao sam sa ledenim izrazom na licu. — Naravno da jesu — odgovorila je nežno. Pogledala me je ispitivački, i pošto ništa nije uspela da otkrije upitala je snebljivo: — Da ti nije loše?

Odlično mi je — samouvereno sam odgovorio izvajajući čizme. Upravo u tom trenutku počelo je da me užasno peče u stomaku. — To je baš ono što je htela, — pomislio sam na osnovu logike u koju tek sada sumnjam.

Uz malo vode progutao sam pilulu i osetio od toga blago olakšanje. Nehotice sam poljubio ženu obraz. Od toga sebe nisam mogao pošteti, pošto mi je namera bila da izbegnem raspravu i obrázloženja. Nisam hteo, međutim, da odem na počinak, a da prethodno ne odredim svoj položaj u sukobu koji je za mene još uvek trajao, i zato sam, dok sam se smetao u krevet, rekao: — Mislim da bi pilule bile deotvornije, kada bih ih uzimao sa vinom.

Ugasila je svetlo i njeno mi je pravilno disanje uskoro odalo da ima mirnu savest. Odmah sam shvatio da je potpuno ravnnodušna prema svemu što se na mene odnosi. Baš taj trenutak sam nestrljivo isčekivao, i sada sam se uverio da najzad mogu slobodno i čujno da dišem, kako je odgovaralo stanju mog organizma. A mogao sam i da zajecam, kao što sam u svojoj utičnosti pozeleo. Moj tek oslobođenijad postao je još realniji. Ali to, uostalom, nije ni bila neka sloboda. Kako iskaliti bes koji je divljao u meni? Preostajalo mi je jedino da mozgao o nome što će sutradan reći ženi i čerkici: »Gde se dela tolika briga za moje zdravlje kad ste me uznemirile u prisustvu svih ostalih gostiju?« Bila je to sušta istina. Eto, ja sam se i sada u krevetu ljutio sam doši one bezbržno spavale. Kako me je samo peklo! Bio je to osećaj koji se širio i dopirao sve do grla. Na stociću pored krevete moral je biti flaša sa vodom i ja sam ispružio ruku da je uzmem. Gurnuo sam, međutim, praznu čašu i blagi je udarac bio savsim dovoljan da probudi moju ženu. Da, ta baš uvek spava samo jednim sklopjenim okom. — Nije ti dobro? — upitala me je tihno. Pomisila je da nije dobro čula, pa zato nije htela da me probudi. To sam donekle shvatio, ali sam joj i pripisivao neobičnu nameru da uživa u mojim mukama koje su samo potvrđivale da je bila u pravu. Odustao sam od vode i ponovo se ščurio u krevetu. Ona je odmah utonula u svoj laki san koji joj je omogućavao da me drži na oku. Jednostavno rečeno, morao sam da spavam, ako nisam hteo da podlegnem u borbi sa svojom ženom. Sklopio sam oči, okrenuo se na jedan bok i sklupčao se. Ubrzo sam morao da promenim položaj. Ustrajao sam, međutim, u nameri da ne otvaram oči. Ali svaki je položaj žrtvovao jedan deo moga tela. Pomislio sam: »Sa ovakvim se telom ne može spavati.« Bio sam potpuno budan i uznemiren. Onaj koji se stalno vrpolji ne može misliti na san. Bio sam zadihan, a u ušima kao da su mi odvzljali koraci mojih nogu u teškim čizmama. Pomislio sam da se možda prevrem po krevetu sviše pažljivo, pa da zato ne mogu zauzeti pravi položaj. Nije ga zapravo trebalo ni tražiti. Svaki deo tela, morao je sam nači položaj koji mu najviše odgovara. Naglo sam se okrenuo. Moja je žena odmah promrmljala: — Nije ti dobro? — Da je upotrebila druge reči, sigurno bih zatražio njenu pomoć. Nisam, međutim, hteo da odgovorim na aluziju koja se uvredljivo odnosila na našu raspravu.

Biti u stanju mirovanja nije trebalo da predstavlja nikakav problem. Kakvih teškoća može biti u ležanju, pravom ležanju u krevetu? Setio sam se svih velikih teškoća na koje

DOSIJE: ZVEVO I DŽOJS

nailazimo na ovom svetu, i zaključio da je ne-pomično ležanje, u poređenju sa bilo kojom od njih, zaista sitnica. Svaka ništarija može da miruje. Odlučno sam izmislio jedan komplikovan položaj i čvrsto sam rešio da u njemu ostanem. Zario sam zube u gornju ivicu jastuka, i okrenuo se tako da su mi grudi bile na njega naslonjene. Desna nogu mi je visila i skoro do-dirivala pod, a leva mi se ukociila i prikovala me za krevet. Otkrio sam novi metod. Nisam se ja držao za krevet, već se krevet držao za mene. Bio sam siguran u sopstvenu inerciju, i to mi je pomoglo da ne popustim, čak ni kada sam se još više rastružio. Do toga je na kraju ipak došlo, i tada sam sebe utešio mišljaju da je jedan deo te užasne noći već prošao i osetio sam da je olakšanje zbog odvajanja od kreveta prava nagrada. Ličio sam na borioca koji se oslobođio protivnikovih stega.

Ne znam koliko sam vremena proveo mirujući. Bio sam umoran. Na moje iznenadenje, u mojim sklopjenim očima bljesnulo je nešto neobično, a to su, po svemu sudeći, bili plamenovi koje je stvarao požar u meni. A možda i nisu bili pravi plamenovi, već boje koje su ih oponašale. Polako su se umanjivali da bi se zatim pretvorili u kružice ili, pak, u kapi nelepljive tečnosti koje su ubrzane postale plavkaste, blede ali obavijene sjajnom crvenom prugom. Padale su u visine, razvlačile se i, pošto bi se otkinule, nestajale su u bezdanu. U početku mi se učinilo da me posmatraju. Da bi me bolje videli, odmah su se pretvorile u veliki broj malih očiju. Dok su se u padu razvlačile, u središtu svake od njih nastajao je kružić koji se, pošto bi odbacio nekaku svetloplavu koprenu, pretvarao u pravo pravcato zlobno i zlonamerano oko. Gomile očiju koje su mi žezele zlo naprsto me je proganjala. U meni se nešto pobunilo. Zastenao sam i povikao: — O, moj bože!

— Nije ti dobro? — odmah je upitala moja žena. Između pitanja i moga odgovora mora da je proteklo izvesno vreme. A onda sam tek primetio da više ne ležim u svome krevetu, već da se za njega čvrsto držim jer mi je izgledalo da se krevet prevrnu na bok i da sa njega upravo klizim. Uzviknuo sam: — nije mi dobro, uopšte mi nije dobro.

Moja je žena upalila sveću i stala pored mene. Svetlost me je umirila. Štaviše, sada mi je bilo jasno da sam spavao i da sam se tek probudio. Krevet je ponovo bio na svome mestu, a ja sam ležao bez napora. Iznenadeno sam pogledao ženu jer, pošto sam shvatio da sam spavao nisam više znao da li sam je pozvao u pomoć. — Šta hoćeš? — upitao sam je. Pogledao me je posporno, umorno. Dovoljan je bio jedan moj poziv pa da ona skoči iz kreveta, ali ne i da zaboravi svoju želju za odmorom koja je bila važnija i od toga da bude u pravu. Da ne bi dužila, upitala je: — Da ti dam one kapi koje je lekar prepisao za dobar san? — Premišljao sam se, premda sam imao veliku želju da se bolje osećam. — Kako ti kažeš? — rekao sam pokušavajući da izgledam pomiren sa sudbinom. Uzimanje kapi, uostalom, nikako ne odgovara priznanju o tome da se loše osećamo. Za kratko sam vreme bio sasvim spokojan. To je potrajalo sve dok mi je žena, u svojoj ružičastoj spavačici, pod blagom svetlosti sveće, stajala nad uzglavljenim i brojala kapljice. Krevet je bio stvarni, položeni krevet, a kapci su me, kada bi ih zatvorio, štitili od svake svetlosti. Povremeno sam ih, medutim, otvarao, i tada mi je svetlost, slična boji njene spavačice, pružala utehu baš kao i potpuni mrak. Moja žena ipak nije htela da se duže zadržava pa sam tako ponovo ostao da se prikovan za noć sam borim za mir.

Sanjao sam grozan san. Nalazio sam se u nekakvoj komplikovanoj gradevini i odmah sam shvatio da sam bio deo nje. Bila je to, zapravo, ogromna surova pećina lišena onih ukraša koje priroda inače u pećinama sa zadovoljstvom stvara, te sam stoga zaključio da je delo ljudskih ruku. Bilo je mračno, i ja sam sedeo na drvenom tronošu pored jednog staklenog sanduka koji je zračio blagom svetlosti. Bila je to, po svemu sudeći, jedina svetlost na tom ogromnom prostoru i ujedno nerazdvojni deo sanduka. Obasjavala je mene, jednu pregradu grubog kamenja, i cementirani zid pod njom. Kako su samo izražajne gradevine iz snova! Reklo bi se da su takve jer onaj koji ih je projektovao lako može razumeti, a tako i valja da bude. Ali čudno je upravo što graditelj ne

zna da ih je stvorio, pa se toga ne može setiti ni kada je budan. Kada bi se u mislima okrenuo svetu iz koga je upravo izašao i gde sve nastaje sa tolikom lakoćom, iznenadilo bi ga saznanje da se tamo sve podrazumeva i da nikakve reči nisu potrebne za objašnjenje.

Odmah sam shvatio da su pećinu gradili neki ljudi; koristili su je za lečenje koje su sami izmisili. Ovo je lečenje imalo smrtonosno dejstvo samo za jednog zatvorenička (mnogi su se sigurno krili dole u tamni), ali je zato bilo spasonosno za sve ostale. Upravo tako! Bio je u pitanju religiozni obred, koji je zatevao žrtvu, i to me naravno nije iznenadilo. Još sam lakše pogodio da sam, pošto su me postavili tako blizu staklenog sanduka gde je trebalo ugušiti žrtvu, ja bio taj koji za dobro ostanli morao da umre. Već sam zamišljao muke pred tu ružnu smrt koja me je cekala. S napornom sam disao, glava mi je bila teška i bolela me je, pa sam je zato pridržavao rukama, a laktovi su mi bili naslonjeni na kolena.

Iznenada je nekolicina ljudi skrivenih u tamni rekla ono što sam već znao. Moja je žena prva progovorila: »Požuri, doktor je kazao da si ti onaj koji mora ući u sanduk.« Zazučalo je surovo ali sasvim logično. Zato se nisam pobunio, mada sam se pravio da ne čujem. Pomiclio sam: »Ljubav moje žene je oduvek bila budala.« Mnogi drugi glasovi vikali su naredbo davno: »Da li ste rešili da se pokorite?« Medu njima jasno sam razabrao glas doktora Paolija. Nisam mogao da se bunim, ali sam pomislio: »Plaćen je za to.«

Podigao sam glavu da bih još jednom dobro pogledao stakleni sanduk koji mi je bio namenjen. Tada sam otkrio da na njegovom poklopcu sedi mlada. I na tom mestu ona je uspešno sačuvati savršeno miran i samouveren izraz. Iskreno rečeno, prezirao sam tu budalicu, ali sam odmah shvatio da je ona za mene veoma važna. To sam mogao otkriti i u stvarnom životu pošto sam je video kako sedi na toj za mene smrtonosnoj spravi. Pogledao sam je vrpoljeći se. Osećao sam se kao oni sićušni psi koji mašući repicem spasavaju sebi život. Kakva niskost.

Nevesta je progovorila. Bez ikakve žestine, kada je reč o nečemu najprirodnjem na svetu, rekla je: »Tečo, sanduk je za vas.«

Morao sam sam da se borim za goli život. Uspeo sam i to da shvatim. Osećao sam da mogu uložiti ogroman napor a da niko ne bude toga svestran. Kao što sam prethodno osetio da u meni postoji nešto što mi omogućava da bez reči pridobijem naklonost svoga sudije, tako sam sada u sebi otkrio novi organ koji nisam umeo tačno da odredim, ali koji mi je poslužio da se nepomično borim i napadam svoje iznenadene protivnike. Ovo je naprezanje odmah donelo svoje rezultate. I eto, tako je sada krupni Giovanni umesto mene sedeо u svetlećem staklenom sanduku, na jednoj drvenoj stolici sličnoj mojoj, i to u istom položaju koji sam ja zauzimao. Naginjao se napred, pošto je sanduk bio previše nizak. U ruci je držao naocari, kako mu ne bi skliznule sa nosa. U tom položaju izgledao je kao čovek koji razmišlja o nekom poslu, pa je skinuo naocari da bi manje video i tako uspešnije utonuo u misli. Zaista, mada je bio znojav i već prilično zadihan, umesto da bude zaokupljen bliskom smrću, bio je pun zlobe. To mu se jasno moglo videti u očima, jer su odavale svrhu istog onog napora koji sam ja malopre uložio. Plašio sam ga se i nisam prema njemu osećao sažaljenje.

Giovanni je naprezanje je takođe urođilo plodom. Uskoro se umesto njega u sanduku našao Alberi, visoki, mršavi i zdravi Alberi, u istom onom položaju u kome se nalazio Giovanni, ili u još gorem, čak, zbog dimenzija njegove tela. Bio je naprosto presavijen napola i zaista bih se sažađio na njega, da osim jada nije ispoljavao i veliku zlobu. Gledao me je odozdo navise i zlikovatički se osmehivao znajući da je samo od njega zavisilo da li će umreti u onom sanduku. Sa sanduka se ponovo javila nevesta: »Na vas je sada, naravno, red, tečo. Besprekorno je izgovarala slogan po sloganu. Neki daleki neprekidni zvuk je pratilo njene reči. Dolazio je sa visine i proizvodio ga je neko ko se sve više udaljavao, i tako sam shvatio da se pećina završava jednim smrtnim prolazom koji

vodi na površinu zemlje. Bilo je to siktanje i poticalo je da Anne koja je još jednom ispoljila svoju mržnju prema meni. Nije imala hrabrosti da to siktanje propriati rečima, jer sam je ja zaista ubedio da je ona preda mnom više kriva nego što sam ja pred njom. Nikakvo ubedenje, medutim, ne pomaže kada je reč o mržnji.

Svi su me osudivali. Negde u pećini, daleko do mene, moja žena je i doktor su u velikom isčekivanju išli gore dole i ja sam naslutio njenu ljutnju. Žustro je mahala rukama nabrajajući šta sam sve skrivilo. Spomenula je vino, hranu i moje grubo ponašanje prema njoj i kćerki.

Alberijev pogled, usmeren trijufalno prema meni, privlačio me je prema sanduku. Primicao sam se sa stolicom milimetar po milimetar, ali sam znao da će, kada se budem približio na metar od njega, jedan jedini pomak biti dovoljan pa da me uhvati i uguši. Tako je bilo pravilo. Imao sam još samo jednu nadu za sopstveno spasenje. Giovanni, sad već potpuno oporavljen od naprezanja u svojoj teškoj borbi, pojavio se pored sandukom od koga nije više morao da zazire, pošto je u njemu već bio (i to je bilo jedno od pravila tamo dole). Stajao je uspravno i, obasjan svetlošću, gledao čas u Alberiju koji se gušio i pretio, čas u mene, koji sam mu polako prilazio.

Uzviknuo sam: »Giovanni, pomozi mi da ga zadržim unutra... platiću ti.« Moj je urlik odjeknut celom pećinom i zazučao kao podrugljivi smeh. Sve mi je bilo jasno. Moje su molbe bile uzadudne. U sanduku nije trebalo da umre ni prvi koji je u njega gurnut, niti drugi, već treći. To je takođe bilo jedno od pravila, i to pogubno kao i svaki prethodna. S mukom sam morao zaključiti da ga nikо nije stvorio upravo u onom trenutku u nameri da baš meni naškodi. I ono je poticalo da svetlosti i tame u pećini. Giovanni mi nije ni odgovorio, već je samo slegnuo ramenima i tako izrazio svoje žaljenje što mi ne može prodati spas.

Ona sam ponovo uzviknuo: »Ako ne može drukčije, uzmete moju kćer. Spava ovde blizu. Neće biti teško. Od ovih se mojih uzvika prołomio strašan odjek. Sav sam se od njega ošamutio, ali sam još jednom viknuo dozivajući kćer: - Emma, Emma, Emma!«

I zaista, sa dnu pećine stigao je Emmi odgovor. Svojim, još uvek tako detinjastim glasom rekla je: »Evo me, tata, evo me.« Učinilo mi se da nije odmah odgovorila. Zatim se osetio snažan potres koji je, verovao, sam nastao usled mog uskakanja u sanduk. Stigao sam da pomislim: »Ovo se devojče baš nikad ne žurka kada treba nekoga da posluša.« Ovoga me putu njenja sporost uništavala i ja sam kipteo od gneva.

Probudio sam se. Ovo je tek bio pravi potres. Skok iz jednog sveta u drugi. Glava i trup su mi visili iz kreveta i mogao sam pasti da mi žena nije priskočila u pomoć i zadržala me. Upitale me je: — Nešto si sanjao? — A onda ganuto: — Prizivao si svoju kćer. Je l' vidiš koliko je voliš?

U prvom sam trenutku bio zaslepljen ovom realnošću u kojoj je, činilo mi se, sve bilo iskrivljeno i izočaćeno. I rekao sam ženi, koja je ipak moralu sve da zna: — Kako nam dečica mogu oprostiti što smo im podarili ovaj život?

Ona je, medutim, naivno odgovorila: — Nasa dečica presrećna što žive.

Zivot iz sna, koji se meni tada činio stvarnim, svog me je prožimao i zato sam htio da ga otkrijem drugima: — To je stoga što oni još niste ne znaju.

Ali onda sam začutao i pribrao se u tišini. Iza mog prozora se radala svetlost i tada sam odmah osetio da ne smem ispričati san. Sramotu je trebalo sakriti. Sa širenjem te plavkaste, blage ali prodrorne svetlosti, prestao sam da osećam i sramotu. Život iz sna nije bio moj život, niti sam ja bio onaj koji se izvlačio i koji je, da bi sebe spasio, bio spreman da žrtvuje i sopstvenu kćer.

Morao sam medutim, da sprečim povratak u onu strašnu pećinu. I baš sam zato postao pitom i dobrotljivo pristao na doktorovu dijetu. Kada bih, ne svojom krvicom, dakle, ne zbog opijanja već zbog bolesti, morao da se vratim u pećinu, i kada bi tamo i dalje stajao sanduk, odmah bih u njega uskočio samo da ne pobegnem od obaveza i da nikog ne izneverim.

S italijanskog: Aleksandra Milic